

Ісаєва О. С., Шумило М. Ю.,

Львівський Національний Медичний Університет імені Данила Галицького

ТЕРМІНИ І ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ЯК ВАЖЛИВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті подано теоретичні критерії морфологічних та семантичних змін в історії розвитку різноструктурних мов. Мета статті – відобразити основні поняття термінів і термінотворення, а також показати роль терміноелемента як важливого компонента професійної лексики.

Ключові слова: різноструктурні мови, морфологічні та семантичні зміни, термін, термінознавство, терміноелемент.

В статье рассматриваются теоретические критерии морфологических и семантических изменений в истории развития разноструктурных языков. Задание статьи – отобразить понятия терминов и их терминообразование, а также показать роль терминоэлемента как значительного компонента профессиональной лексики.

Ключевые слова: разноструктурные языки, морфологические и семантические изменения, термин, терминоведение, терминоэлемент.

The article deals with certain insights into theoretical criteria of morphological and semantic changes in the history of development of languages with different structures. The aim of the article is to depict basic notions of terms and term-formation as well as to show the role of the term element as an important component of professional vocabulary.

Key words: languages with different structures, morphological and semantic changes, term, terminology study, term element.

Принципи морфологічних змін корелюють у дослідженнях мовознавців, проте сам опис механізму цих змін відрізняється у кожного з них залежно від того, яке місце надається в них слову як мовному знаку. Є. Курилович дотримується поглядів, що морфологічні зміни є наслідком фонетичних та семантичних зрушень слова. Сама по собі морфологічна система не виявляє динаміки, а залежить від постійних реорганізацій позначення і позначуваного. Фонетичні зміни в теорії Є. Куриловича є початковим етапом змін морфологічних за аналогією і за векторною лінією заздалегідь передбачуваних і визначених мовних закономірностей [10]. Прогнозований напрям мовних змін покликав до дискусії іншого відомого польського мовознавця Вітольда Маньчака, який загострив увагу також на низці інших, переважно позамовних чинників, причетних до мовного розвитку. Відволікання уваги від зовнішніх факторів, на його думку, підсилює абстрактність погляду на мову як знакову систему [11, с. 12].

Семантичні зміни в концепції Є. Куриловича є нічим іншим, як результатом альтернатив фонетичного характеру, тобто, взаємного перетину форми і змісту двох сторін одного явища, що яскраво представлено в основній визначній віртуальній концепції Празької лінгвістичної школи, розробленій В. Матезіусом [7]. Тобто, крім фонетичних варіацій слова як такого, Є. Курилович розрізняє і ті, які супроводжуються появою нової його структурної форми з видозміненою семантикою.

Морфологічні зміни з погляду неограматистів є наслідком лише змін фонетичних. Форма слова видозмінюється константно. Його фонетична ерозія супроводжується низкою явищ асиміляційного характеру аж до втрати словом морфологічних критеріїв, тобто, комунікативної функції. Найкраще це простежується на етапах еволюції латини і романських мов, де чітко виділяється ниткоподібний шлях розвитку у властиві їм історичні періоди. Процеси, що протидіють ерозії, викликані необхідністю зберегти (стабілізувати) фонетико-граматичну маркованість слова задля можливості комунікації, тобто, можливості конструювання речення [1].

Фактор аналогії у таких випадках, протидіючи фонетичній ерозії, може сприяти появі інновацій. У загальних рисах такої психологічний підхід до мовних змін висвітлений у дослідженнях Германа Пауля і з певними модифікаціями повторений у працях ранніх структуралістів, зокрема, Єжи Куриловича [10].

В наш час значно зросла роль професійного спілкування в галузі медицини, ефективність якого зумовлюється такими основними компонентами: термінологічним фондом відповідної спеціальності та професійно-орієнтованої лексики; професійно-орієнтованими мовними структурами різного типу (від словосполучень і фразеологічних одиниць до речень); функціонально-стильовими жанровими варіантами професійного мовлення у зв'язку з ролями комунікантів, умовами та обставинами спілкування.

Інтенсивний розвиток науки, як відомо, супроводжується появою спеціальних слів для позначення об'єктів, що визначаються. Узагальнення термінологічних понять дозволяє стверджувати, що кожна наука складається з трьох компонентів: з *фактів*, що становлять її зміст, *із уявлень*, що викликаються цими фактами, і з *термінів*, що є виразом цих уявлень [4]. Термін визначається як спеціальне слово або словосполучення, прийняте у професійній діяльності і вживане в особливих умовах його функціонування. Термін – це словесне позначення поняття, що входить у систему понять певної галузі професійних знань. Термін розглядається як основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей, всередині свого термінологічного поля термін є однозначним.

Терміни, за допомогою яких спілкуються спеціалісти конкретної галузі знань, являють собою особливі когнітивні рамочні структури – фрейми, що потребують відповідного погодження. Основні точки зору на термінологію як сукупність термінів можна узагальнити наступним чином: **термінологія** – це складова частина лексики літературної мови або **термінологія** являє собою автономний розділ лексики національної мови, що має мало спільного з літературною мовою, а також **термінологія** – це взагалі не мова, а система штучно створених знаків.

Терміни кожної галузі науки формують власну термінологію, а значення кожного терміну розкривається повністю лише у контексті останньої. Вчення про склад термінів певної галузі знань, а також роботи з упорядкування

ня цих термінів, дослідження їх функціонування вважають **термінознавством**. Слово **термінознавство** означає:

- 1) сукупність термінів-слів в цілому;
- 2) сукупність термінів (понять і назв) певної галузі науки, наприклад: **cold sores (general medicine)** – *звичайний герпес при застуді*; **cancer sores (dentistry)** – *афтозний стоматит*; **sore** – *виразка*;
- 3) вчення про утворення, склад і функціонування термінів взагалі;
- 4) вчення про утворення, склад і функціонування термінів певної галузі науки, що вживаються в певній мові та їх еквіваленти в інших мовах;
- 5) загальне термінологічне вчення.

Визначення **термінологія** у значенні "загальне термінологічне вчення" саме завдяки включенню в нього **терміноелемента –логія (-logy)** ширше ніж термінознавство, оскільки крім дослідження терміновживання, передбачає і дослідження таких проблем, як вибір "мови-джерела" термінів (класичні чи національна мова), вибір "мовного стану" (класична латинська мова, вульгарна латинська мова, старогрецька чи новогрецька мова), вибір форми терміноелемента в медицині: *сомо-* – *сом(о)-* чи *сомат-о* – *сомат(о)-*, *стом-о* – *стом(о)-* чи *стомато* – *стомат(о)-*, наприклад: **soma G. soma, body** 1. тіло (голова, шия, тулуб); 2. *сома*- весь організм, за винятком репродуктивних клітин; 3. тіло (фізична субстанція людини); *somatalgia* – [*somat* – G. *algos, pain, + -ia*] *соматалгія* – біль у тілі, пов'язаний з органічними причинами [13].

Період лінгвоцентричного термінознавства згідно з установчо-передумовним параметром може характеризуватися як інтегративний, орієнтований на зв'язок з лінгвістикою [3]. За смисловим критерієм лінгвоцентричне термінознавство поділяється на два напрямки: перший зосереджує увагу на вивченні "терміна у словнику", а другий – на вивченні "терміна в тексті". Предметом дослідження обох напрямків лінгвоцентричного термінознавства є специфіка терміна як мовного знака. Суттєвим методологічним рішенням цього періоду слід визнати формування динамічного підходу щодо досліджуваного терміна[9].

Основний принцип сучасної лінгвістики якнайповніше відповідає фундаментальному принципу сучасної медичної науки: де відображено спільний підхід до наукових досліджень в тих важливих галузях гуманітарної сфери, центральним об'єктом і суб'єктом яких виступає людина у багатогранному розмаїтті проявів своєї діяльності. Бурхливий розвиток медичної науки нероздільний з процесом становлення і створення нових понять, що визначають та узагальнюють результати цієї еволюції. Кожного року арсенал медичної лексики поповнюється сотнями нових назв. Серед них: **СТ – computerized tomography – комп'ютерна томографія; NMR – nuclear magnetic resonance visualization – ядерний магнітний резонанс**, тощо.

Важливим підсумком даного періоду розвитку термінознавства є усвідомлення обмеженості іманентних установок вивчення терміна лише у терміносистемі та необхідності виявлення його місця і функції у лінгворозумовій діяльності людини [9], виходячи з того, що термінологія – це комплексний процес, при якому слово природної мови проходить глибинну стадію концептуальної обробки.

Завершення етапу ознайомлення та узагальнення термінологічних понять дозволяє зробити висновок щодо основної точки зору на термінологію як сукупність термінів, а саме: *термінологія* – це складова частина лексики літературної мови; *термінологія* – це взагалі не мова, а система штучно створених знаків; *термінологія* являє собою автономний розділ лексики національної мови, що має мало спільного з літературною мовою. Терміни кожної галузі знань формують свою власну термінологію, а значення кожного терміну розкривається повністю лише в контексті останньої, тому будь-яка галузь науки – це понятійна сфера.

Отже, термінологія стосується спеціальної лексики, складає основну її частину, вимагає свого особливого підходу для дослідження і тому не може вважатися частиною літературної мови. Для термінології важливими є не слова загалом, а точне визначення певних понять.

Література:

1. Помірко Р. С. Граматична система і типологія мовних змін // Вісник Львівського університету. Серія Іноземні мови. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 3-10.
2. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах // Збірник наукових праць. – К. : Наук. думка, 1993. – 247 с.
3. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца XX века – М., 1995. – С. 144-238.
4. Кубрякова Е. С. Семантика производного слова. – М. : Наука, 2005. – 329 с.
5. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века // Язык и наука в конце XX века. – М., 1995. – С. 144-238.
6. Моррис Ч. У. Основания теории знаков // Семиотика. Сборник переводов. Под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Радуга, 1988. – 701 с.
7. Пражский лингвистический кружок. Сб. статей / Ред. и предисл. Н. А. Кондрашова. – М., 1967.
8. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология : Вопросы теории. – М. : Наука. – 1989. – 246 с.
9. Шелов С. Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии. / С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1998. – 233 с.
10. Kurylowicz J. La nature des procès dits analogiques // Acta linguistica Hafniensia. – 1949. – Vol. 5. – P. 5-35.
11. Manczak W. Tendances générales des changements analogiques // Lingua. 1957-58. – N 7. – P. 298-325.
12. Manczak W. Tendances générales du développement morphologique // Lingua. – 1963. – N 12. – P. 19-38.
13. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник у 2-х томах. – Львів, вид-во : ЛДМУ. – 1995.